

Досег до светините на Кипър

Онези, които са били на поклонение с ясното съзнание, че то е различно от обикновената екскурзия с разглеждане на забележителности, се досещат, че Кипър и духовните съкровища там са бленувана мечта за всеки християнин. Досегът е множество светини в рамките на няколко дни е невъзможен, натоварването в опита да се посетят повече църкви с манастири не е малко, но пък духовният заряд от тези срещи е неописуем.

Самолетът се сниши над острова, огрян от слънце, с море без вълни, накъдрено от пяна в студеното мартенско утро на първия ден на нашето поклонение – студено и дъждовно в София, слънчево и приветливо в Кипър.

С какво е известен този остров? Част от него носи названието Саламин, вероятно пренесено от антични колонисти, поселили се тук от древния Саламин на Сароническия залив, известен с победата на гърците над персите в гръко-персийските войни през 5 в. преди Христа.

Историческите превратности в Кипър го свързват в най-голяма степен с християнската история. От Кипър е апостол Варнава, чийто племенник е евангелист Марк, в чиито къща в Йерусалим е Тайната вечеря. В Кипър проповядва и апостол Павел. От Кипър е един от най-преданите ученици на Павел и Варнава – свети Ираклиди, на когото е посветен величествен манастир. Тук цели 30 години, в древния Китион (сега Ларнака) светителства възкресеният четиридневен Лазар, Господният приятел, братът на Марта и Мария. Тук света равноапостолна Елена строи църкви и дарява частици от Честния Господен Кръст. Тук е единствената по рода си светиня, незначайно как оцеляла от грабежите на кръстоносците – въжето, с което Господ е привързан на Кръста. Тук светителства свети Епифаний Кипърски, един от знаменитите богослови на 4 век, чието сведено в молитва лице разпознаваме по древните стенописи. Тук е роден свети Спиридон Чудотворец. Тук се покоят безчислено множество светини – чудотворни икони, частици от Господния Кръст, мощи в реликвиари и раки, докосвани от стотици хиляди устни, шепнещи молитви ...

Островът е подстъп за поклонничество към Светите земи, зает от гърци, перси, араби, кръстоносци, османци, колонизиран от британци и днес, свободен православен свят, чиято северна част обаче (с поетичната Фамагуста) принадлежи на Турция след драматичните събития от 70-те години на миналия век.

И ето – първата ни спирка е църквата в Гироскипу – невероятен каменен храм, със стенописи от 9 - 14 в., посветен на света Параскева Римлянка, с 5 купола, тъй различни от нашите, с пристройка от по-късно време и камбанарията във венециански стил. А от

пътеводителя научаваме, че първият многокуполоен храм в Кипър е на свети Епифаний в Саламин (дн. Констанция), който няма да можем да видим.

Тук, в „Света Параскева“, цели стени със стенописи, предаващи живота на Господа и Майката Божия грейват към смаяния ни взор.

От централния купол ни гледа Света Богородица Оранта с вдигнати ръце – лицето ѝ е запазено, околоръст са пророците, държащи в ръце свитъците с месианските предвещания. Изискан и достолепен, византийският стил от 15

век покорява с хармоничността на багри и мистичния заряд на лицата. Виждаме Христос да умива краката на учениците, Христос, целунат от Юда, виждаме и войниците, дошли да го арестуват, изобразени с латински шлемове и въоръжението на кръстоносците – исконните врагове на православния свят.

Разпятието Христово сред кръстовете на разбойниците (в итало-византийски стил) заема цялата северна стена, там виждаме фрагмент от друг живописен слой – Успение Богородично.

А иконостасните икони силно напомнят нашите възрожденски образци.

С благ и пронизателен лик Света Богородица Одигитрия (Пътепоказателница) от двустранната икона, а от другата страна се вижда запазен фрагмент от Разпятието – поразителна тъга блика от ликовете на жените под Кръста.

Зашеметени, излязохме от хладината на църквата на площадчето, искрящо в слънчеви блясъци.

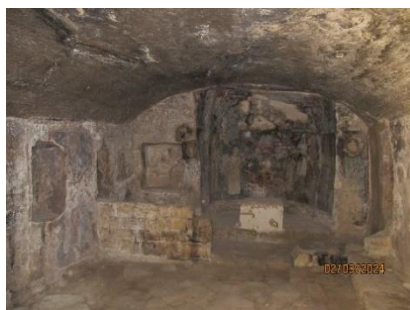
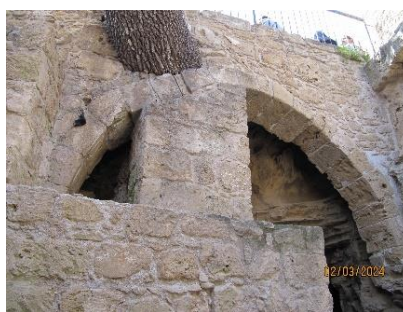
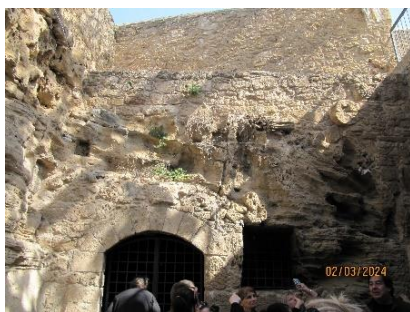
Следващата ни спирка беше посветена на събитие от благовестническото пътешествие на свети апостол Павел. За неговия престой в Кипър знаем от 13 глава от книга „Деяния на светите апостоли“, писана от свети евангелист Лука. По време на пости в Антиохийската църква, Дух Светий нарежда Варнава и Павел да бъдат отделени от другите учители и да отпътуват за Селевкия, а после за Кипър. Те пристигат в Саламин, проповядват в синагогите (още отдавна има голямо еврейско поселение на острова). Заедно с тях е апостол Марк. („Йоан, наречен Марк.“). Те прекосяват целия остров и стигат до Пафос, където се срещат с проконсул Сергий Павел „мъж умен“.

Спряхме пред останките от римския дворец на проконсула, там е обозначена колоната, където апостол Павел, след като изобличил тамошния лъжепророк Елима, е бичуван 40 удара без един (2 Кор. 11:24). Но по Божия милост сърцето на проконсула се отваря за словото и той е първият римски управител, приел Христа. Днес до разрушената колонада се възвисява каменна базилика, с типичния за кипърските църкви романски привкус.

Няма как да забравим, че доста време, от 1260 г. до 1570 г. Кипър е владение на латинските рицари, завладян от Ричард Лъвското сърце, по-късно той е продаден на тамплиерите, те пък го продават на франкската династия на Луизианите. Така че не само византийски и източни влияния, но и латински се съчетават в уникални каменни ансамбли, потънали в маслинови и портокалови горички под жаркото южно слънце.

Автобусът ни отведе до катакомбите на света Соломония. Съкрушението и готовността за мъченичество на древните християни бе стаено в хладните сводове на подземие.

Тук са служили тайно литургии, тук юдеохристиянката Соломония е убита, заедно със 7-те си деца, подобно на старозаветната Соломония от Макавейските книги. Изтрита стъпала водеха към притихнали аязмени води.

Беше следобед, когато спряхме до величествените стени на манастира на свети Неофит Затворник, един от най-прославените аскети на 12-то столетие. За кипърци той има същото значение и важност, каквото има свети Иван Рилски за нас.

12-то столетие (Комнинова епоха) е разцвет на духовния живот във Византия. Тогава ние все още сме под византийско владичество, а на островите кипи висок културен и духовен живот. В близост до Пафос, високо в планината се поселва младият Неофит, кипърец, за когото няма Божия воля да тръгне на поклонение по Светите земи, уединил се в безмълвие и богомислие в скална пещера – църква, където сам изкопава гроба си. Този най-известен тукашен отшелник се научава на късна възраст да чете и пише, но става един от най-плодовитите църковни писатели от края на 12-то, началото на 13-то столетие, чийто манускрипти се съхраняват днес в най-големите музеи и книгохранилища.

Приведени пристъпваме в неговата килийка с изписани сводове, откъдето той е слушал богослужбите. А над нас, съвсем близо, могат да се докоснат с ръка, сияят византийски стенописи, които руският монах – пътешественик от 17 век Барский нарича „странни, необичайни, потрисащи и привеждащи към умиление всеки благочестив поклонник“ (книга Барский, М., 2005, с.238-240). Смята се, че тук рисува прочутият Теодор Апсидиос, едно от най-известните имена сред немалкото блестящи кипърски зографи, стенописвал и много други старинни църкви и манастири, завършил живота си като монах.

За съжаление времето не стига да идем до църквите в Асину, Палехори и Лагудера, където са запазени още блестящи образци на византийската живопис от периода.

А преди да посетим пещерната църква и килията на свети Неофит, влязохме в голямата съборна църква на манастира. Там, близо до входа, вляво, се покоят целите мощи на свети Неофит в сребърна рака, където развълнуваните странници могат да преклонят глава и да се помолят. Иконата на свети Неофит е полузакрита от сърмовезани червени завеси – отличителен знак за особено почитани светини в Кипър.

Манастирът е мъжки, с многобройно братство, с музей, където се намира най-прекрасната плащаница на света, но липсата на време не ни позволи да съзерцаваме изложените икони – истински триумф на православната иконопис.

Икономическа стабилност на Кипърската църква не е демонстративна и показна, тя е подсигурана от голяма църковна собственост, дори известен завод за цимент на острова се стопанисва от църквата в днешно време и това е повод за надежди, че тук не биха се взели решения под политически или икономически диктат. Още повече, че през вековете на разнородно политическо присъствие, кипърци са устоявали православната си идентичност.

Чак по тъмно стигнахме Ларнака, където на метри от хотела блестеше осветеният силует на базиликата „Свети Лазар“. Тук, в древния Китион, братът на Марта и Мария, възкресеният от Господа четиридневен Лазар е бил епископ. След повторната му смърт, той е бил положен в каменен ковчег. Мощите му са се покояли тук чак до 9 век, до момента, когато Лъв VI ги изисква за поклонение в Константинопол.

На следващия ден, неделя, камбанният звън ни събуди. Въпреки ранния час храмът беше пълен. Огромната базилика с мощни колони събираше стотици богомолци, които се покланяха на сребърната рака с частта от мощите на свети Лазар, която никога не е напускала храма. Вдясно на входа, откъм север, под олтарната апсида, се потапяме в хладината на криптата с каменния гроб на свети Лазар и още един каменен саркофаг на неизвестен епископ – също празен. Капакът на ковчега на свети Лазар, където пише „Четиридневни Лазар, приятелят Господен“, отдавна не е тук.

Над криптата, църквата тържествуваше в представителното източно пение на мъжкия хор. Множество, множество хора се причастиха, при все, че не е постен период.

Отвън, под издигащото се слънце, туристи правеха снимки на базиликата, камбанарията във венециански стил и външния притвор, спомен от католическия период, придаващ малко вид на абатство.

Точно по това време е загубен спомена за гроба и мощите на свети Лазар. Чак през 19 век намират ковчега и още частици от мощите.

След литургията потеглихме за манастира „Света Текла“, чийто живот е известен от апокрифа „Деяния Павлови“. Манастирът е основан от света Елена, която е ктитор на поне още няколко обители на острова. Кипър е близо до Светите земи, където императрицата е издирвала следите от Христовия живот и чудеса. Всъщност, света Елена, майката на равноапостолния император Константин, утвърдил християнството като официална религия, света Елена е първият църковен археолог и първият най-мощен строител на храмове и манастири. Тя открива Господния Кръст в Йерусалим, както и много други светини, свързани с Разпятието и Рождеството на нашия Господ и с важни събития от земния Му живот, тя строи благолепни храмове в Светите земи над всяко място, пазещо спомена за Спасителя, тя въздига и част от старите кипърски манастири.

„Света Текла“ е малко манастирче в близост до Ларнака и донякъде прилича на нашите закътани обители. Потънала в маслинови дръвчета, двускатната базилика не е зографисана.

Преданието разказа, че след корабкрушение света Елена и нейните спътници се спрели в тази живописна, но безводна местност. И когато императрицата се обърнала с молитва към Света Богородица, избликло аязмо. Там света Елена, по напътствие свише, построила църква на името на света първомъченица Текла – върната ученичка и спътница на свети апостол Павел.

Днес манастирът е девически и посреща много поклонници, дошли да принесат молитва и да получат изцеление от лечебната калчица на аязмото. Пред дверите на храма има снимки на изцелени деца.

Тръгнахме отново на път, минавайки през портокалови горички, превити от зрели плодове. Неслучайно островът е бил многожелан и за египтяни, и за финикийци, перси, гърци. Неслучайно древният му културен пласт е от минойската цивилизация, а за християните най-затрогващо е посещението тук на Света Богородица.

Древната Кипърска църква още на II вселенски събор (381 г.) получава автокефалия и има редица привилегии от времето на император Зенон – кипърският архиепископ да се подписва с червено мастило, да служи в порфира и вместо архиерейски жезъл да има императорски. Единствената зависимост до 12 век е плащането на данъци на Византия и на Арабския халифат. После идват времената на кръстоносците, а след тях – през 1570 г., с 60 хилядна армия нахлуват османците. Столетията на перипетии и съпротива срещу чуждите влияния закаляват кипърските християни в устояване на православието.

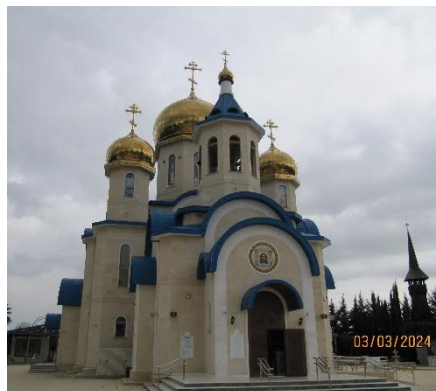
Следващата ни спирка е манастирът Ираклиди, в околностите на столицата Никозия. Свети Ираклиди е светец от апостолско време, син на езически жрец, изпратен от баща си да съпровожда и показва пътя за Пафос на апостолите Павел и Варнава. По дългия път младежът е огласен и кръстен в река Соли. Той не се разделя с апостолите, докато са на острова. Ръкоположен е за епископ на Тимасос, където в подземие, по време на гоненията, тайно е отслужвал литургии. Сподобен с мъченическа смърт от ръката на освирепял езичник, когато е на 60 годишна възраст. Чудотворецът Ираклиди е погребан в криптата, над която днес се издига величествен двукорабен храм с уникален иконостас.

От 13 век манастирът е девически, а по католическо време, когато православните епархии са съкратени от 14 на 4, замира и тази митрополия на Тимасос, за да се възроди отново през 14 век. Оттогава е сегашният вид на обителта. Но има части от криптата, които са от 6 век. За съжаление, поради ремонтни дейности, монахините не можаха да отключат криптата с гроба на Ираклиди, на неговия приемник Мнесон и други раннохристиянски светии. В притвора ни посрещнаха величествени икони и изумителен стенопис, дело на монах Филарет (17-18 век).

Грижливо поддържаната горичка наоколо свидетелства за неуморния труд на монахините.

След манастира на свети Ираклиди се отправихме към огромна руска катедрала, с изграден монументален архитектурен комплекс около нея – планетариум с мозайки по фасадата, места за отдых и забавления за деца и дървена църквичка на Румънската църква сред големи кипариси. Импозантната катедрала в руски стил е част от митрополията на Тимасос.

Пред катедралата има статуя на Максим Грек – талантливият боговдъновен преводач от гръцки на руски на богослужебните книги, чиято участ илюстрира трагизма на византизма на руска почва.

Беше привечер, когато достигнахме манастира Махера (или Махеоритиса). Една от най-славните обители с чудотворна икона, дело на свети Лука, е сгвшена високо в планината сред горски масив. Строгият манастирски устав датира от 12 век, а още през иконоборческия

период иконата, за да бъде спасена, е пренесена от Константинопол в Кипър, където е укрита в пещера и след време се явява на двама отшелници. По чуден начин, с даден им нож (махера), те разчистват входа на пещерата и

намират безценната светиня. Света Богородица е изобразена сама, с молитвено прострени ръце. Днес тя е в съборния храм, където можахме да влезем малко преди вечернята. Посрещна ни мистичното пение на грузински поклонници, влезли преди нас.

Неземният лик на Богородица ни гледаше с благодат и печал. Оскъдният светлик на догарящия ден и трептящите кандила, заедно с Нейното присъствие и пението на грузинците създаваха толкова притегателна атмосфера, сякаш изразена с думите на апостол Петър: „Господи, добре ни е да бъдем тук“. Тропотът на клепалото известяваше за приближаващото вечерие. Бавно, приведени от трудове и молитви, монасите се запътваха към храма. Валеше дъжд. Сбогувахме се с отец Махера (едноименен на светата икона благолепен старец) и с мъка се откъснахме от това благословено място.

После разбрахме, че от братството на „Махера“ са били двама монаси и още четирима населници, всички в числото на 13-те мъченици, изтезавани и убити от католическите власти през 1231 г. в Никозия, в годините на франкското владичество, когато католическата пропаганда е изострена, а православната общност е в гонение. Това ни напомни за кончината на 26-те зографски мъченици – българи, изгорени живи, заради отказа да съслужат с папистите. Това се случва в същия период на латинско господство и попълзновение на изток. А днес колко безгрижно се удават тези спомени, при все че западния свят изобщо не са отстъпили от своите нововъведения – „филиокве“ и чудовищния „догмат“ за непогрешимостта на папата.

На следващия ден, след нощувка в Ларнака, се отправихме към най-известната кипърска обител „Света Богородица Кикска“. Казват, че названието „кикос“ иде от специфично растение в този район на планината Троодес. Грандиозен и величав, възобновяван след многократни земетресения и пожари, Кикския манастир е сякаш най-представителния църковен градеж, приютил в себе си дивни светини.

За наша радост бяхме посрещнати от наш сънародник, с безупречен български, йеромонах на име Максим, с високо положение в администрацията на манастира. Той беше така добър да отдели време специално на нас и да ни разкаже за историята на чудотворната икона Кикска и за манастира, както и да ни заведе до параклиса, където са изложени за поклонение десетки, десетки реликварии с мощи на светци от

ранно и по-късно време. Сред тях забелязахме частица от мощите на света Димитра Доростолска – една велика пред Бога, но малко известна у нас българка, достигнала святост.

С благоговение и трепет се поклонихме и целунахме сребърния обков, покрил ръцете на иконата Кикска Света Богородица. Лицето ѝ, както и лицето на Богомладенеца са закрити с червено покривало. Отец Максим ни предупреди, разказвайки за антиохийския епископ, дръзнал да вдигне покривала от свещения образ и загубил зрение.

Единствено в дни на суши и бедствия Кикската икона, рисуваната от свети Лука светиня, донесена от Константинопол, се изнася с литийно шествие до издигнат на най-високия връх ротонда (наречена Трон). Монасите, без да гледат, откриват Лицето ѝ и обвърната към небето, Тя измолва милост и пощада за изгарящия в зной остров. Така са правили от древността и до днес.

На същия ред в иконостаса на съборната църква, отец Максим сочи още една Богородична икона, започнала да пролива сълзи преди няколко години. Да, има защо да плаче Майката Божия...

Църковният музей беше сам по себе си произведение на изкуството, с цветни подови мозайки и украсени тавани, приютил множество стари реликварии и икони, богослужебни книги, утвар и одежди. Видяхме и фермана, в който по времето на Танзимата Абдул Азис потвърждава стародавните свободи на този уникален императорски манастир, съграден от Алекси Комнин.

Отец Максим ни покани в големия архондарик, където по светогорски обичай се почерпихме с местно сладко и глътка ракия, произведена в манастира. Трогателно бе желанието му да получим спомени от обителта – иконичка с Кикската Богоматер и памуче, докоснато до чудотворната светиня.

Макар и нови, мозайките навсякъде бяха в издържан византийски стил и представяха най-доброто възможно продължение на традицията. И като цяло – престижът, тежестта и блясъкът на Кикската обител бяха несъмнено внушителни.

Заради дъжда не можехме да се изкачим до Трона, нито да видим паметника на архимандрит Макарий – първият президент на Кипър, и се отправихме по планинския път към манастира, наречен Богородица Троодитиса. Троодос е името на планински масив, където са разположени и Кикския манастир, и тази Богородична обител, прославена със своята чудотворна икона.

В следобедната тишина влязохме в храма съвсем сами и се поклонихме

Тази чудотворна икона също е била скрита в пещера за цели 25 години, а когато е намерена, пред нея е продължавало да гори кандило. Така е открита - с горящо кандило пред светия образ.

Опожаряван и възстановяван, в днешния си вид този манастир е от 1842 г. Стенописите са нови, но издържани във византийски стил. Както е обичайно, и тук има мозайки – знак, че традицията на мозаечното платно е много силна.

След кратка почивка в този, трети ден от нашето поклонническо пътуване, достигнахме Омоδος, сега енорийска църква, добила слава със своите светини – въжето, с което Христос е привързан към Кръста, напоено с кръвта Му, и множество реликварии с мощи, сред които главата на свети

апостол Филип.

Наближаваше 17 ч. – време за затваряне на църквата, но гостолюбивият отец Неофит, запазил добри спомени от своето пътуване в Рилския манастир, реши да ни извади светините за поклонение отблизо. Частта от въжето е вписана в голям кръст, изложен зад стъкло на иконостаса до иконата на Господа. Пеейки тропара на Кръста, о. Неофит влезе в олтаря, сне светинята и я изнесе в центъра на храма. Той извади и реликвария с главата на свети апостол Филип, за да можем да целунем мощите. Прикани ни да изпеем на български тропара и кондака на Кръста – имаше осанка и поведение на благородник.

Зашеметени и смаяни, едва забелязахме, че иконите на красивия светъл дърворезбен иконостас бяха с църковнославянски надписи.

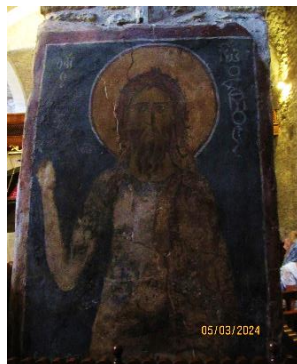

Напоеното с кръв вѣже на Разпятието Христово е единствената в света реликва и се съхранява там, в тази църква. На това се дължи голямата слава на Омос и затова света Елена дарява още 3 частици от кръстното дърво. Излишно е да споменавам, че вълнението ни бе неописуемо.

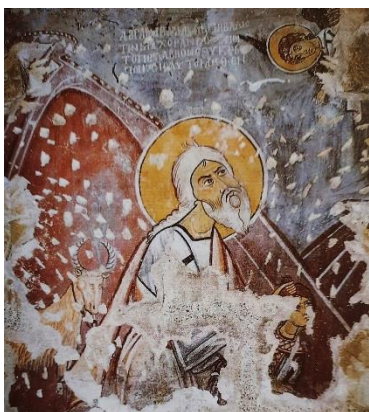
Това бе последната ни нощувка в Ларнака, на сутринта рано успяхме да влезем за последен път в базиликата „Свети Лазар“ и да се поклоним на мощите и на гроба на свети Лазар.

Качихме се на автобуса и потеглихме за „Ангелоктиси“, древната църква, чийто основи са пренесени от ангели по чуден начин, встрани от започнатия градеж. Затова е и наречена „Строена от ангели“.

Там ни чакаха ранни стенописи и мозайки още от 6 век. А възхитителната мозаична стена – Света Богородица между Арх. Михаил и Арх. Гавриил, напомняше незабравимите ранни мозайки от Равена. Имаше стенописи и от по-късно време – изискани византийски разкази за небесния свят и неговите жители.

По Божия милост успяхме да влезем и в келията „Свети Антоний“ – дъвен храм със стенописи от 9, 10 и 13 век.

Тръгнахме въодушевени, съпроводени от натрапливо ухание на босилек, насаден под палмите от двете страни на входа.

Последната ни спирка бе манастирът „Свети Мина“ до село Като Дрис, който е бил притежание на ордена на доминиканците, сетне на францисканците, сетне на маронитите и върнат през 18 век от османската власт на Кипърската църква, днес действащ девически манастир. Най-голямата му светиня е чудотворната икона на свети Мина. Вътрешността на църквата напомняше нашите храмове.

Предвид голямата почит на нашия народ към свети Мина, бе твърде символно, че завършихме нашето пътуване точно с поклонение в обителта на този велик, всеправославен светия.

Облагодатени и щастливи, въпреки умората, се завърнахме късно вечерта с полета до София.

Иконата на света Дева Мария с Младенеца в манастира Кикос в планините Троодос, Кипър, която през 1997 г. стана известна с това, че от очите на Божията Майка и Богомладенеца започнаха да се стичат сълзи от благоуханно миро.

А. Кильова